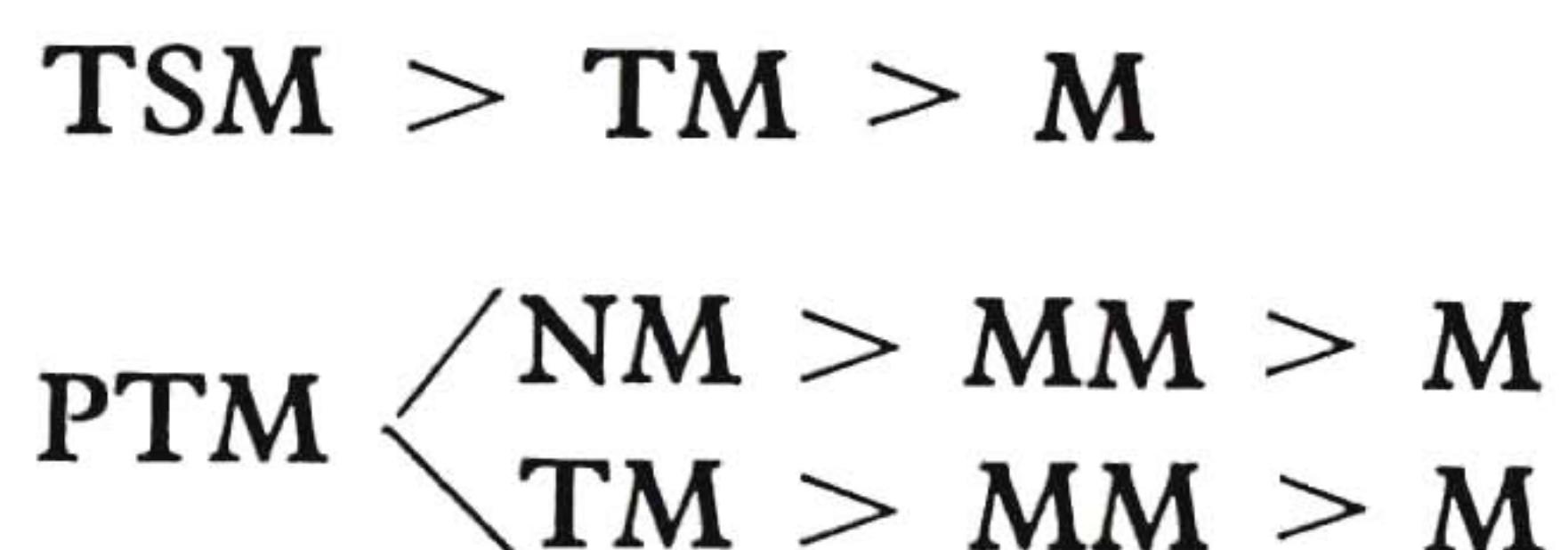

rents sons: *setmana, sepmana, semana*";⁸ "TS + cons. *venen a t: sotprior, sotmesos, sot las penas*".⁹

El procés d'evolució dels grups TSM i PTM ha seguit el següent:

Moll confirma la reducció dels grups triconsonantics:

"La asimilación se verifica sobretodo en los grupos triconsonánticos cuyo último elemento no es una consonante líquida; el elemento medial desaparece por asimilación con los sonidos vecinos: *aest(i)mare* > *esmar*, *campsare* > *cansar*, *corpus* (ant. *cors*) > *cos...* En alguna de estas voces se mantiene el grupo completo por influencia de la ortografía: *comp(ü)tu* > *compte*, *temp(u)s* > *temps*."¹⁰

Documentació

En la documentació que hem consultat trobem el manteniment del grup TM, unes altres formes que indiquen el procés d'evolució cap a la simplificació, i la simplificació:

SEMANA

"Fo a Çaragoça la semana del Ram"¹¹

"Cada semana a terçana fent paroixyismes"¹²

"A cab de sis senmanes"¹³

"Los suspendren de llicència de celebrar si no assistissen a les conferències morals semmanaries"¹⁴

"III jorns de la setmana"¹⁵

"certs dies de la setmana no mamaua"¹⁶
"un dia de aquella setmana"¹⁷

El *Diccionari Català-Valencià-Balear*, sobre la procedència de la paraula "sotmetre" (SOMETRE) nos indica que prové de "submittere",¹⁸ per tant BM > MM > M. En quant a la paraula "sotmoure" (SOMOURE) nos diu que ve de "submovere" i nos remét a SOMOURE.¹⁹ Com en el cas anterior BM > M.

Com que la forma "sotsmetre" apareix documentada en totes les cites que nos dona, açò nos fa supondre que prové de "subitus" (sots) "mittere", d'esta forma nos trobariem en el cas de TSM. Igualment cal entendre que SOMOURE provinga de la mateixa forma "subitus" + "movere", encara que tota la documentació que arreplega presenta la forma simplificada en M, o assimilada en MM. I no apareix ningú cas documentat en "sotmetre" ni "sotmoure".

"Sobre aquestes paraules forem somoguts per çò quan desloauen Maylor ques e loauen València"²⁰

"Si doro... ensordia a bramits a les beatas i sommovia als gants de maçoneria en les seues pilastres"²¹

"Un hom de gran estament somogué una notable dona de Barcelona en fer mal,"²²

"Lo rey dix-los... que calassen d'a qui avant mas no cridassen ne somoguessen menys de raó"²³

"sotsmeten tot lo passat a obliví si amam la vostra persona"²⁴

1.1.1.2. El grup MP + consonant

També seguix els passos generals d'assimilació i reducció: MP > MM > M > N; així ho diu Griera: "c) MPT: perentori, perentorialment, conte, contar i comptar".²⁵ També val per al cas la referència de F. de B. Moll, la qual havem donat per a l'apartat anterior 1.1.1.1.

⁸ A Griera, *Gramàtica històrica del català antic*, pàg. 67, § 56.

⁹ Ibid., pàg. 69, § 66.

¹⁰ Francesc de B. Moll, *Gramática Histórica Catalana*, pàg. 141, § 175, Madrid, 1952.

¹⁶ Vita, c. 4.

¹⁷ Tirant, c. 92.

¹⁸ Alcover, C.V.B., v. 10, pàg. 35.

¹⁹ Alcover, C.V.B., v. 10, pàg. 35.

²⁰ Jaume I, Cròn. 130 (Alcover, C.V.B., v. 9, pàg. 1014).

²¹ J. Pascual Tirado BBCC, VIII, 244 (Alcover, C.V.B., v. 9, pàg. 1014).

²² Eiximenis, Reg. 146 (Alcover, C.V.B., v. 9, pàg. 1014).

²³ Desclot, Cròn., c. 135 (Alcover, C.V.B., v. 9, pàg. 1014).

²⁴ Tirant, c. 417.

²⁵ A. Griera, ob. cit., pàg. 72, § 104c.

Encara que s'haja utilitzat en l'escriptura les formes MT, o MPT (compte, comte, conte), i en l'ORTOGRAFIA de la Secció de Llengua i Literatura de l'Acadèmia de Cultura Valenciana diguerem: “Com a excepció, per a evitar confusions, escriurem: compte (cast. cuenta), comte (cast. conde), i conte (cast. cuento), tots ells pronunciats [kónte]”.²⁶ Sabent que les formes “compte” i “conte” venen de la mateixa forma cōmpūtare, igualment antigues les dos, i havent dit que el grup -MP- es reduíx a -N- per adaptar-lo a la nostra fonètica actual, adoptarem també esta grafia en estes paraules que es creïen problemàtiques per confusió i que en un contèxt no ho son, tal com s'entén en la 2.ª edició de l'ORTOGRAFIA. Així: pronte, assunt, conte...

Badia Margarit diu: “c) delante de las demás consonantes, se escribe N, por regla general” i dona els exemples de “dansa, enlairar, canvi...”, després d'esta última fa una crida a peu de pàgina —du el número 14—, comentant que excepció a esta regla son paraules com “comte, empremta, impremta, somriure, tramvia...”, i acaba la cita dient: “Todos los ejemplos citados en los cuales a la m sigue t, s, z, convierten la m en n en el habla viva corriente”.²⁷

Documentació

Trobém la reducció en els següents exemples:

“Elos conta de hu en hu”²⁸ (< cōmpūtare)

“Sien tenguts tantost anar, passos contats”²⁹ (< cōmpūtare)

a MT en:

“estauen no mesclats, en nombre sens comte”³⁰ (< cōmpūtu)

i uns altres casos de conservació del grup llatí MPT en:

“e amor paterna comptant los dies”³¹ (< cōmpūtare)

“deu esser demanat compte de alcuna administracio”³² (< cōmpūtu)

²⁶ Acadèmia de Cultura Valenciana, Secció de Llengua i Literatura, *Ortografia*, pàg. 15, València, 1979.

²⁷ Antonio M. Badía Margarit, *Gramática catalana*, vol. I, pàg. 76 i nota, Madrid, 1975.

²⁸ Spill, III, 1.ª, pàg. 108.

²⁹ Gaçull, Somni, 3003.

³⁰ Roíç, O. C., pàg. 15, v. 13.

³¹ Ibid., pàg. 67, v. 963.

³² Furs, f. 2, l. 36.

“saluador e redemptor del mon”³³ (< redemptōre)
“qual se uol be o mal ab prompta voluntat”³⁴ (< promptu)

La fonètica valenciana en tots els casos es NT.

N'hi ha, a mes, uns altres en els quals no es etimològica l'aparició d'este grup i també s'escriu:

“sauiesa si es la temor de deu en la primera columpna”³⁵ (< columna)

“De sagrament de calumpnia”³⁶ (< calūmnia)

Un ultim cas, mes curiós encara, el tenim en Roíç de Corella:

“ha vist un sompni que nostres pensses”³⁷ (< sōmnium)

“recordant recita un sopni, lo qual, en...”³⁸ (< sōmnium)

“puix tan clarament somia, y es gran”³⁹ (< somniāre)

que demostra, junt als altres exemples:

- a) escriptura de falses etimologies
- b) reducció del grup MN, en este cas i per a l'autor de MPN
- c) variabilitat de les formes escrites, inclús en un mateix autor, confirmant la reducció de MP + consonant (T) > N + cons. (T).

1.1.1.3. El grup TN

Pren un camí paregut al grup TM, i en l'actualitat presenta en la major part del domini llingüistic valencià l'assimilació NN, i la posterior simplificació en N. I així l'escriuem, però esta reducció gràfica no se realisarà en paraules cultes com: etnografia, etnic, i derivats.

Com que encara en alguns llocs la paraula cona (< *cūtīna) està en procés d'assimilació, es pot acceptar l'escriptura de la forma etimològica en TN, i la forma evolucionada en N; es dir:

cotna [kónna] i cona [kóna]

³³ Tirant, c. 83.

³⁴ Roíç, O. C., pàg. 50, v. 524.

³⁵ Furs, f. 1, l. 11.

³⁶ Ibid., f. 2, l. 3.

³⁷ Roíç, O. C., pàg. 54, v. 630.

³⁸ Ibid., pàg. 32, v. 44.

³⁹ Ibid., pàg. 38, v. 197.

1.1.1.4. El grup TL

En les poques paraules en les quals puga apareixer (espatla, vetlar, ametlér, batle, guatla, motle, ...), es un cas com l'anterior. Es dir, tenim les dos pronunciacions: la mes general [l] i la que encara està en procés d'assimilació [ll]. Així, també es poden acceptar les dos grafies:

guatla [gwálla] i guala [gwálla]

Igual que en el grup TN recomanem l'escriptura d'estes paraules en N, també ací es convenient escriure una L a soles, qualsevol que siga la seu pronunciació.

En la "Revista de Filología Española" llegim: "*En estas mismas palabras (alba, palma) la valenciana no deja de conservar en la pronunciación de S (Sanchis Guarner) el contacto ápicoalveolar. Tiene también este sonido la doble ll en mol.le móll-le, espal.la espál-le, vel.lar vel-lár*".⁴⁰ Com es pot veure, ací apareix escrit "mol.le", "espal.la", "vel.lar"... grafies que corresponen a una pronunciació assimilada de la de la TL, no a una vera geminació. De cap de manera pot admetre's això; puix que hauriem d'escriure també: dissat.te, am.mirar, etc.

La documentació d'este grup, per estar relacionada en la grafia TLL, es fa en el punt corresponent, vore 1.1.1.5.

1.1.1.5. El grup TLL

A mes de no ser un grup etimologic, no respón a la fonètica valenciana. Esta grafia fon adoptada per a representar la pronunciació de les paraules provinents dels grups T'L, D'L, J'L, G'L i C'L; la solució dels quals en català centràl, rosellonés i lleidatà (excepte el tortosí), ha seguit [ll], si be en el valencià l'evolució d'estos grups ha donat indistintament:

TL (entenent que la pronúncia es [ll])

L (solució alternant, fonèticament, en l'anterior)

LL ([ll])

Així es pot comprovar en els següents exemples:

SPAT(Ü)LA	ESPATLA/ESPALA	(< T'L)
ROT(Ü)LU	ROLLO	(< T'L)
MOD(Ü)LU	MOTLE/MOLE	(< D'L)
RAD(Ü)LA	RALLA	(< D'L)
BAJ(Ü)LU	BATLE/BALE	(< J'L)
VIG(I)LARE	VETLAR/VELAR	(< G'L)
COAC(Ü)LA	GUATLA/GUALA	(< C'L)

Per a mes informació i ratificació, mire's les transcripcions fonètiques de paraules com "BUTLLETÍ" i "ENROTLLAR" en el Diccionari Català-Valencià-Balear de mossén Alcover.

Documentació

La solució dels grups consonants que per evolució feren entrar en contacte dos L en una paraula (be provenint del matèix so llatí o grec —apellar < appellāre—, be per assimilació de prefixos —allegar < allegāre < ad + legāre, illuminar < illumināre < in + lumināre—), es paregut als grups anteriors (T'L, D'L...) com ho demostra la fonètica valenciana de les paraules citades ([espálla]/[espála], [rála]). Hi ha, a mes, per a estes paraules una altra possibilitat: la dissimilació, ya siga canviant la t en c (rogue < rōtūlu) o per mig d'una metàtesis (almela < amyndūla < amigdāla).

Pero el català evolucionà —preferentment— cap a la palatalisació dels grups que donaren TL; així TL > TLL [ll] en totes o quasi totes les paraules que en valencià han donat TL, L, o LL, (espatla > espallla, ametla > ametlla, vetlar > vetllar...). Es dir, que este so [ll] representat per TLL (encara que també s'accepta la grafia d'eixes paraules en TL) respón a la fonètica evolutiva del català, pero no del valencià.

BATLE (< bajūlu)

"Al batle pertany purgar tal recors"⁴¹

"ha iurat en poder del senyor rey o de son batle"⁴²

⁴⁰ T. Navarro Tomás, M. Sanchis Guarnér, "Análisis fonético del valenciano literario", R.F.E., XXI, pàgs. 135 i ss., Madrid, 1934.

⁴¹ Procés, f. 11v, l. 18.

⁴² Consolàt, f. 16, l. 40 A.

ESPATLES (< spatūla)

“Tenia los cabells molt rossos e stesos per les espatles”⁴³
“e en les spatles de la cadira”⁴⁴

ESPATLATS

“quentrels espatlats se puixa compendre”⁴⁵

GUATLES (< coacūla)

“Reclam es de guatles vostre caragol”⁴⁶

ROTLO (< rōtūlu)

“Y ab tan flach rotlo de tan forts oliues no crech que may oli
tragau del pinyol”⁴⁷

VETLAR (< vīgīlāre)

“que negu deles fustes ixqua en terra: ey hauran avetlar
denit”⁴⁸

VETLES (< vetlar < vīgīlāre)

“Era temprada cercar les vetles ermites setles”⁴⁹

També podem trobar casos de falsa etimologia, s'escrivia TL en paraules que originàriament tenien ll:

CETLA (< cella)

“Com lo hermita fon deuallat de la sua cetla”⁵⁰

⁴³ Vita, c. 33, també apareix escrit en ll: “estenent los seus bells cabells per les spalles”, c. 49.

⁴⁴ Tirant, c. 85.

⁴⁵ Procés, f. 8, l. 28.

⁴⁶ Ibid., f. 3, l. 3.

⁴⁷ Ibid., f. 2, l. 26.

⁴⁸ Tirant, c. 421.

⁴⁹ Spill, II, 2.ª, pàg. 60.

⁵⁰ Tirant, c. 84.

REBETLÀ (< rebellāre)

“llur rey matá; ni's rebetlá com Barcelona”⁵¹

Sens anar tan llunt, en l'actualitat tenim la paraula “BUTLA” o “BUTLLA”, que ve de “bulla”, sense t etimològica. En Àusias March trobem “butlles” (“grans benifets tu destrús ab tes butlles”, c. 112, l. 38), grafia que faria pensar en una possible pronunciació [lɪ], pero que rima en ll:

“Tots quants béns són, morint hom, tu anulles,
e fas morir aquells que ab si porten
la vida d'hom e d'aquella s conforten;
grans benifets tu destrús ab tes butlles”

així eixa t pot ser que tinguera una funció de reforçament del so [ll], igual que en “ab certs devots, bons sacerdots, la nit vetlassen” (Spill, II, 1.ª, pàg. 48), puix que en l'altra cita que doném del mateix autor apareix “vetles”; i en “metcha”, “O es de la metcha roin lo coto” (Proces, f. 9v, l. 28), reforçara l'oclusió.

1.1.1.6. La grafia TZ

Es conserva quan prové del grup D'C + e, i, com es el cas dels numerals dotze < dodēce, tretze < trēdēcim, setze < sedēcim. També en paraules araps com a resultat de l'assimilació de l'articul, com son atzembla, Atzuvia, atzavara, Atzuara, atzucac, etc., i en atres com guitza, batzoles, obedient a la seuva pronunciació sempre.

Per altra banda, la solució fonètica que dona el valencià al sufíx grec -ιζείν, es -isar, simplement en s sonora, per això el representem fonèticament [izár]. Este sufíx verbal grec fon adaptat pel llatí tardà en la forma IZARE. Pareix ser que les paraules acabades en -isar, en els verps, i -isació, en els adjectius, son producte d'una neoformació que es situaria cronològicament en la decadència de l'Imperi Romà; inclús també posteriorment, per analogia en els verps que acabaven en llatí en -itiare i en els substantius acabats en -itationem, es quedaren, estos sufíxes, per a formar noves paraules. Pero, evidentment, no tenien ya el so originari grec de la ζ ni possiblement el so que tinguera en el llatí classic. Estos sufíxes nos han vengut del grec, però per via del llatí, i es la solució d'est ultim la que nos interessa.

⁵¹ Spill, III, 1.^a, pàg. 88.

Navarro Tomás diu al respecte: “*El valenciano pronuncia [z] fricativa y no [ž] en palabras como martirizar [mèrtirizá], horisó [orìzó] en que la ortografía catalana representa el sonido africado: martiritzar, horitzó*”.⁵²

Manuél Sanchis Guarnér reconéix l’ús corrent en la parla valenciana del so [z] en estos casos als quals estem referint-nos; recomana la grafia “cult” TZ, pero “*la práctica de molts escriptors valencians solen preferir escriure simplement s en tals mots, seguint la pronunciació popular d’eixes paraules*”... “*si be esta práctica no es totalment condemnable*”.⁵³

En la mateixa gramàtica, i en la pàgina 83,⁵⁴ al referir-se a “*l’afrikada TZ*” diu: “*en valencià només compareix en posició intervocàlica i en unes quantes paraules, com ara són:*” i senyala “dotze”, “tretze”, “setze”, “guitza”, “atzavara”, “Atzeneta”, “Atzuvia”, “Atzaila” i “Atzuara”. No en dona mes, i en eix apartat no diu res dels verps acabats en “-itzar” i dels substantius en “-ització”.

I en la pàgina 85⁵⁵ llegim: “*L’ortografia representa el fonema de s sonora valenciana amb les grafies següents: ...c) tz entre vocals en certes paraules valencianes derivades del grec o de l’àrab*”. Es dir que reconéix evidencialment que el fonema dental africat sonor [z] no existí en valencià en les terminacions en -isar i -isació, les quals diu, efectivament, que les pronunciém en s sonora, que es com les escriurem.

Finalment, el pare Fullana, en sa *Gramàtica elemental de la Llengua Valenciana*, ni tan sols nomena la TZ. Pero en la introducció que fa a son vocabulari⁵⁶ podem vore que diu: “*Els verbs grèc-llatins en izare o izzare, lo mateix que les paraules que d’ells es deriven, deuen transformar-se en isar, conformant l’ortografia a la fonètica, cosa que no fariem si se tratara de paraules d’origen merament romànic, perque en este cas, seria l’etimologia la que devia prevaléixer sobre la mateixa fonètica*”.

Documentació

El so [z] actuàl, del sufíx -isar, el trobém en paraules grafiades alternant TZ i Z. Deixém a banda les que mantenen grafia idèntica a l’actuàl, que no documentém.

⁵² T. Navarro, ob. cit., pàg. 130.

⁵³ Manuél Sanchis Guarnér, *Gramàtica valenciana*, pàg. 116, València, 1950.

⁵⁴ Ibid., pàg. 83.

⁵⁵ Ibid., pàg. 85.

⁵⁶ Ll. Fullana, “Vocabulari ortografic Valencià-Castellà”, Introducció, XXXI.

ARTISAR

“...cercant noues e artizades malicies...”⁵⁷

AUTORISAR

“Yo us consellaría, per auctorizar vostra preycacio...”⁵⁸

“...reborades, auctorizades e confermades...”⁵⁹

ESCANDALISAT

“E lo fariseu, escandalizat, miraua esta fahena...”⁶⁰

EVANGELISAT

“...que sera recomptat o euangelizat lo que aquesta ha fet”⁶¹

PROFETISADES

“...les coses que sobre mi son prophetizades e dites...”⁶²

SOLEMNISAR

“...magnifiquen la tua sanctedad solemnizando la tua nativitat...”⁶³

“Dapres sollemnitzada...”⁶⁴

Els gramatics no li donen una pronunciació concreta a la lletra llatina z. Se sap que en el llatí vulgar el signe grafic ȝ grec, fon pronunciàt dy i mes tart y (d’ahí prové la desinència verbal -ejar), alternant estes grafies freqüentment junt a la z.⁶⁵

També se sap que en el llatí primitiu era representada la ȝ, la qual en grec tindria varíes pronunciacions, per ss, o s,⁶⁶ per tant hem de

⁵⁷ Vita, c. 128.

⁵⁸ Ibid., c. 108.

⁵⁹ Consolàt, f. 15v, l. 40.

⁶⁰ Vita, c. 120.

⁶¹ Ibid., c. 133.

⁶² Ibid., c. 150.

⁶³ Ibid., c. 192.

⁶⁴ Trobes, pàg. 2, l. 20.

⁶⁵ Veikko Väänänen, *Introducción al latín vulgar*, § 95, pàg. 96, Madrid, 1979.

⁶⁶ C. H. Grandgent, *Introducción al latín vulgar*, § 339, pàg. 210.

supondre que l'aparició de la grafia Z alternant en TZ, en els classics valencians es deu a un intent cultiste, conseqüència de la segona reintroducció del sufíx grec ιζειν.

1.1.1.7. Els grups TJ/TG

S'escriuen paralèlament junt a G i J representant el mateix so en valencià. Açò ho reconéix Sanchis Guarnér en la seua gramàtica on diu: “En valencià no hi ha més que un fonema prepalatal sonor, el qual té una articulació africada i es transcriu fonèticament amb el signe ġ, estant produït en el mateix punt i del mateix mode que la c sorda, però amb vibracions de les cordes vocals. Ja ha estat dit que l'atre so prepalatal sonor, el de la fricativa ž, és articulat pels valencians inconscientment. La ġ prepalatal africada sonora correspon en valencià a la j i a g davant e, i, inicials, darrere consonant o entre vocals, i a tj o tg entre vocals”.⁶⁷

Tenint en compte que la pronunciació de la TG i la TJ es igual que la de G i la J, es dir, no havent una diferència fònica entre les dos representacions gràfiques, l'escriptura d'eixos grups ha seguit mes be creent-se etimològica que una altra cosa. D'esta manera, no hi ha cap d'inconvenient en reduir estos grafies a G i J, segons si van davant d'una e, i, o davant d'una o, u, a, respectivament, cosa que ya havien fet alguns antecessors nostres; es dir, que no es nova esta reducció i que inclús, com després podrem veure, ya apareixia en els nostres classics.

Si nos fixem en paraules com: plaja (plagia > playa > plaça > plaja), correja (corrigia > corriya > corriža > correja) i companage (companagiu > companaye > compañaے > compaňe > companage), podem veure que no es qüestió de t etimològica, sinó que inclús, lo etimologic seria la g, la qual en llatí, i sobretot en el vulgar⁶⁸ (la g davant de e o i), “se hizo prepalatal y se abrió en y, tanto en el latín popular como en el eclesiástico”.⁶⁹

Respecte al sufíx -TICU, nos trobem una t, que en teoria si que es podria considerar etimològica, pero Badia Margarit nos dona la següent evolució d'este grup que, per sonorisació, i pèrdua de c (c > g > ġ > ↓) origina el grup dy, el qual, al mateix temps, seguix el següent procés: dy > ddy > dž > ž. I així ho veem en l'exemple que nos dona: formaticu > *formatidi(g)u > formatge.⁷⁰

⁶⁷ M. Sanchis Guarnér, ob. cit., pàg. 94.

⁶⁸ Veikko Väänänen, ob. cit., pàgs. 92-99.

⁶⁹ C. H. Grandgent, ob. cit., pàg. 132.

⁷⁰ Badia Margarit, *Gram. hist.*, pàg. 204.

I es que s'ha d'aclarir que la t que es posa davant de la g o la j no correspon exàctament a una etimologia, sinó que servíx, en català, per a diferenciar dos sons distints: u fricatiu, la prepalatal sonora ž, que s'escriu sense t, que es la corresponent al so del “je mange” francés; i l'atre es l'africat sonor ġ, que es el que s'escriu en la t davant. Es dir, que els catalans per a diferenciar la fricativa de l'africada li posen a esta última la t a l'hora d'escriure. Es el mateix cas de la š de caixa i la č de coche: com el so mes regular en català es š, en les poques paraules en les quals pronuncien č, per a diferenciar l'africada de la fricativa, li posen una altra t davant i així escriuen: cotxe, i despatxar.

Fora de consideracions dialectals el valencià té un so prepalatal africat sonor i no fricatiu (est ultim generalment apareix per fonètica sintàctica). Per tant no cal posar un signe de diferenciació, com puga ser la t, al no existir eixa diferència. Així, escriurem G davant e, i, i J davant a, o, u.

Açò no supón cap d'empobriment fonetic, sinó un estalvi de grafies mortes que no tenen ninguna funció.

Navarro Tomás diu:⁷¹ “En la pronunciación de S. (Sanchis Guarnér) la G i la ž en gitar, rogenc, ajuda, jove, reciben la misma articulación palatal africada sonora que las grafías tg i tj, en metge, platja, etc.”.

Miquel Adlèrt Noguerol cita a Fabra, el qual en la pàgina 19 de la seua gramàtica “com no té perquè amagar-ho, explica que els dígrafs tg, i tj corresponen al fonema que Sanchis reconeix que no existix en la llengua valenciana i que només es pronuncia en ella inconscientment, en alguns llocs i en alguns casos només, pero que sense que corresponguen, precisament, als casos de les grafies tg, tj, fonema que els catalans sí que pronuncien, a excepció, diu Fabra (pàg. 19 de la Gramàtica citada) de, freqüentment, els barcelonins que, seguix dient Fabra, el fan africat sort, com els apitxats de València. I sempre sense pronunciar la t, perquè com a dígraf que es, tj o tg no son més que un so (Gramàtica citada de Fabra, pàg. 10)”.⁷²

I seguix dient en la pàg. 44 de la mateixa obra: “Perquè la norma tan fabriana de l'etimologia, no és una raó per a anar en contra de la natural evolució que el poble fa en la llengua, que és seu; i perque acabaria per dur-nos a escriure en llatí”.⁷³

⁷¹ T. Navarro, ob. cit., pàg. 132.

⁷² Miquel Adlèrt Noguerol, *En defensa de la llengua valenciana*, pàgs. 43-44, València, 1977.

⁷³ Miquel Adlèrt, ibid., pàg. 44.

Lluís Fullana diu al respecte: “La t que tradicionalment venia usant-se davant g i j en mig de dicció, com no se pronuncia, no deu escriure’s. Per tant escriurem viage, plaja, i no viatge, platja”.⁷⁴

Per atra part, diu Josèp Nebot Perez: “Conviene tener muy presente en este caso que esta t que en aquellos siglos (XV i XVI) anteponían los valencianos a la g o a la j, no era para forzar el sonido de éstas transformándolo en explosivo fuerte como lo hacen franceses y catalanes con la tch, la tx y la tj, sino que era simplemente cuestión de etimología”.⁷⁵

En el vocabulari del pare Fullana apareixen totes les formes en g i j, sense t, així com en el Diccionari Escrig-Llombàrt.

En l'estudi de F. de B. Moll trobém: “La þ se ha conservado: die-Jovis, dijous; majore, major; *plöja (var. de pluvia), pluja; tröja, truja... La j tiene en el catalán oriental y baleárico el sonido ž, el de ž en parte del occidental y en valenciano no ‘apitxat’”.⁷⁶

I Badia Margarít diu: “En cambio en la mayor parte de los dialectos occidentales (en valenciano no ‘apitxat’ y en muchas localidades del leridano) no se conoce más que la antigua variedad africana, en todos los casos, incluso intervocálica”... “a la prepatal fricativa moderna ž del catalán central hay distintas correspondencias en los demás dialectos, cuyas variantes más importantes son la africana sonora ž (en balear, alicantino, castellonense meridional, parte del leridano y el alguerés)”.⁷⁷

Documentació

Les paraules que actualment tenen el so ġ representat per les grafies G/J, provenen de l'evolució d'aquelles clàssiques en les quals la forma de pronunciació que tingueren originàriament es representava per diversos signes ortografics: J, I, IG, YG, TI, TJ, DJ, TY, G, TG, DG, independentment de la vocal que els seguix:

Atenent a paraules que han tengut grafies en G o J, es presenten alguns exemples textuels per grups de parònims:

DESIJAR (< desidium)

- “...molt mes que lo çucrè se pot desijar”⁷⁸
- “...les coses males e noibles designen”⁷⁹
- “...la dolçor de la vostra desijada beatitud”⁸⁰
- “Lo poble bo / vos designe seruir”⁸¹
- “Lo parais qu'anomenaven e desijaven era un llit pintat”⁸²
- “...per que les designa”⁸³

ENUJAR (< enuig < in ődlo)

- “...que negu qui us gose enujar en una minima paraula”⁸⁴

ESTAGE (< estar + ticu)

- “...é sols l'estage, pa, companage...”⁸⁵
- “...no faça negun hom estatge...”⁸⁶
- “... que quant ell la cerca esta vostre stage”⁸⁷
- “La mare del Rey / qui us dona lestatge...”⁸⁸

ESTOJAR (< *stūdiare)

- “E la moneda... deula estoiar e tenir entro que sia en loch que li sia demanada...”⁸⁹
- “...vostra merce es la lanterna hon se estojara aquesta divinal lum...”⁹⁰

⁷⁸ Procés, f. 2, l. 14. Apareix també “desije”: “Cert yo no desije com vos les olives” (f. 3v, l. 24).

⁷⁹ Vita, c. 12. I també “desije”: “e yo veure lo que desije...” (c. 8).

⁸⁰ Tirant, c. 54. I “desiosos”: “E com nosaltres III germans darmes siam desiosos defer armes” (c. 70).

⁸¹ Trobes, pàg. 78, l. 10. També trobém “designa”: “Que mes designa / nostre be” (pàg. 113, l. 17).

⁸² Spill, II, 1.^a, pàg. 52.

⁸³ Roïç, pàg. 5, v. 99.

⁸⁴ Vita, c. 170.

⁸⁵ Spill, 1.^r, pàg. 13.

⁸⁶ Furs, f. 3, col. 1.ª, l. 33.

⁸⁷ Procés, f. 14, l. 16.

⁸⁸ Trobes, pàg. 67, l. 4.

⁸⁹ Consolat, f. 29, l. 10 A.

⁹⁰ Vita, c. 28.

⁷⁴ Ll. Fullana, *Compendi de Gramàtica Valenciana*, pàg. 17, València, 1923.

⁷⁵ Josep Nebot Perez, *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica*, pàg. 50, Valencia, 1910.

⁷⁶ F. de B. Moll, ob. cit., pàg. 116.

⁷⁷ Badia Margarit, *Gram. hist.*, pàg. 184.

JUGE (< judicem)

“Com fou tal digueren los juges”⁹¹
 “De pena de judge que mal judjara”⁹²
 “...tan justs e ausats jutges, prouara...”⁹³
 “...endreça als iutges”⁹⁴
 “...lo dia que lo Senyor vendra a jutiar”⁹⁵
 “...que vos me vullau, com a vos jutgar”⁹⁶
 “...los presidents e jutges han a jutgar”⁹⁷

LLEJA (< del francic laig)

“E com ell la veu exir dela coua de tan leja”⁹⁸
 “...ab un gran oy escupien lejament en la sua illustrissima cara”⁹⁹
 “...ço que per leia rao... sera promes”¹⁰⁰

MIJA (< media)

“...e anam despuds de la mijia nit e auant”¹⁰¹
 “Lo cloure'l contracte a miges costures”¹⁰²

⁹¹ Tirant, c. 81. Es troba també “iutge”: “Senyor rey dels iutges...” (c. 64); “jutge”: “...empero yo no podia esser jutge” (c. 64); “jutgar”: “...de jutgar e dar sentencia...” (c. 68).

⁹² Furs, pàg. 4, col. 1.^a, l. 9. També: “iutge”: “La cort ol uitge no iutge los pleuts” (pàg. 3, col. 12, l. 21); “iutgar”: “...deuem iutgar nostres sotmeses...” (f. IV, col. 1.ª, l. 2); “iutiar”: “...car no tansolament se deuen iutiar los homens” (f. I, col. 1.ª, l. 30); “iutyar”: “...degen los pleysts iutyar e determinar” (f. 2, col. 1.ª, l. 29).

⁹³ Roíç, O. C., v. 258, pàg. 11.

⁹⁴ Trobes, pàg. 37, l. 22. I també: “iutgada”: “...de la Ciutat e Iutgada a XXXVX del mes de Mars” (pàg. 1, l. 21).

⁹⁵ Vita, c. 46. I es troba: “jutgar”: “...yo so aquell qui us tinch a jutjar...” (c. 104); “jutgen”: “...e continuament jutgen e rosequen les obres dels altres” (c. 12); “jutjar”: “...esaber los mals e peccats de sos prohismes, e jutjar aquells...” (c. 12).

⁹⁶ Proces, f. IV, l. 4. També: “jutge”: “E jutge molt just que los seus cinch sous...” (f. 10v, l. 11); “jutjant”: “Y tant lempenyen en semblants amors jutjant avengudes les sues errors” (f. 11, l. 19).

⁹⁷ Consolàt, f. 15v, l. 1.

⁹⁸ Tirant, c. 410. També “legea”: “...de tan gran legea la qual planament...” (c. 268).

⁹⁹ Vita, c. 169.

¹⁰⁰ Furs, index, col. 2.^a, l. 29.

¹⁰¹ Aureum, pàg. 18, l. 86.

¹⁰² Procés, f. 8, l. 16. I també “mija”: “Y esforças a metre la vela mijasta” (f. 13, l. 9).

“...car ella se leuaua a mijia nit”¹⁰³

“...si mijia hora sta no li restara sanch al cor”¹⁰⁴

“Vos migençant / en benauenturança”¹⁰⁵

“...li costas mes de xxx millareses la migerola feta”¹⁰⁶

“...ab multiplicades veus la mijia nit senyalauen”¹⁰⁷

MISSAGE (< missus + ticu)

“E el rey de nauarra embiams missaje...”¹⁰⁸

“Queu vos vausa / latal missageria...”¹⁰⁹

“nouell missatger ha menester”¹¹⁰

“no haia hauda fadiga o missatge cert...”¹¹¹

“...ab son sagrament sia cregut e sos misatges”¹¹²

PIJOR (< peior)

“Poch ferma y fragil, pijor esta huy”¹¹³

“...lo pereos es pijor que orat”¹¹⁴

“...lo pijor perque era poca sa vida”¹¹⁵

“...de pijorar essent yo cert, lo cap obert”¹¹⁶

“...deuen hauer millorament o pijoramant”¹¹⁷

¹⁰³ Vita, c. 9. Aparéix també “mitja”: “Aquest es lo mitja pus propinch per acostar vos a mi...” (c. 147).

¹⁰⁴ Tirant, c. 67. També “miga”: “la miga nit” (c. 10).

¹⁰⁵ Trobes, pàg. 91, l. 8. I també “miga”: “Res de miga / de vos a ell nos troba” (pàg. 106, l. 2).

¹⁰⁶ Consolàt, f. 31, l. 27. També “migançer”: “Mas lo cartolari deu fer testimoni i esser migançer entrells” (f. 42, l. 29B); “paramijal”: “...iatsia aço quel paramijal hi sia mes...” (f. 65, l. 34 B).

¹⁰⁷ Roíç, O. C., pàg. 16, v. 60.

¹⁰⁸ Aureum, pàg. 20, l. 49. I també “missatge”: “era ja prop de hora de vespres vench nos missatge...” (pàg. 18, l. 66).

¹⁰⁹ Trobes, pàg. 41, l. 21.

¹¹⁰ Vita, c. 17.

¹¹¹ Consolàt, f. 61, l. 3.

¹¹² Furs, f. 2v, col. 2.ª, l. 17.

¹¹³ Procés, f. 8, l. 8. I també “pigor”: “...que mal si feu be, pigor si feu mal” (f. 12v, l. 19).

¹¹⁴ Vita, c. 45.

¹¹⁵ Tirant, c. 57.

¹¹⁶ Spill, I, 4.ª, pàg. 39.

¹¹⁷ Consolàt, f. 52, l. 36. També “pigor”: “...no pot ni de esser pigor condició que...” (f. 66v, l. 18A).

ULTRAGE¹¹⁸

“Ni de peccat / sentir pogues vltrage”¹¹⁹
“del gran vltratge que lo caualler li auia fet”¹²⁰

Es pot afirmar que el so representat per estes diverses grafies era el mateix. Un indicatiu destacat es el fet que rimaven indistintament paraules escrites en J/G i TG/TJ, explicant-se la inclusió de la T, be per la pervivència de l'escriptura llatina originària (si es tracta de casos de T llatina) o be com a indicació de l'oclosió (primér moment del so africat) que oirien en pronunciar estes paraules. Així trobem paraules com “homenage” rimant en “vassallatge” i “viage” rimant en “linatge”, “pasatge”:

HOMENAGE (< llatí tardà *homīnatīcu)

“Ger tot lo cel / vos presta homenage... Quanta valor / causa tal vassallatge”¹²¹

VIAGE (< via + ticu)

“Lo gran estat / de vostre alt linatge... nos ha causat / que lo vostre viage”¹²²

1.1.2. Escriptura de sordes en final de paraula

El valencià, en posició implosiva, a final de paraula (o interior), neutralisa l'oposició sorda/sonora a favor de la sorda corresponent, i per això hi escriurem sempre la consonant sorda en lloc de la sonora. Així tindrem fonèticament en posició final:

v	/	f	→ [f]
s [z]	/	ss [s]	→ [s]
g [g]	/	ch [č]	→ [č]
b	/	p	→ [p]
g	/	c [k]	→ [k]
d	/	t	→ [t]

¹¹⁸ Derivat de ultra, per via del fr. outrage, segons Alcover.

¹¹⁹ Trobes, pàg. 31, l. 19. També “ultratge”: “E son esmerç / no li fa mal vltratge” (pàg. 105, l. 4).

¹²⁰ Tirant, c. 80.

¹²¹ Trobes, pàg. 90, v. 14 i 16. Es troba també “homenatge”: “Del orient / vos feren homenatge” (pàg. 7, l. 15).

¹²² Trobes, pàg. 95, v. 16 i 18.

El “Diccionari Català-Valencià-Balear” transcriu de la següent manera estes paraules: vert, verp i amàrc:

“verd	[bért]	(pir-or., or., occ.)
	[bérp]	(Val.)
	[vért]	(Cast., Al., Maó, Alaró, Binissalem)” ¹²³
“verb	[bérp]	(or., occ.)
	[bérp]	(Val.)
	[vérp]	(Cast., Al., bal.)” ¹²⁴
“amarg	[amárk]	(occ., val.)” ¹²⁵

Sanchis Guarnér es referíx a les consonants b, d, g i diu: “La g ortogràfica en final de paraula sona k: pròleg [prólek], llarg [lárk], sang [sánk]”.¹²⁶

“La d ortogràfica sona t en posició final absoluta i davant consonant sorda: fred [frét], àcid [ásit], visigot [vizigót], verd [vért], herald [erált], adquirir [atkirír].”¹²⁷

“La b ortogràfica sona p quan precedix consonant sorda i quan és final de paraula: absolt [apsólt], dissabte [disápte], subcutani [supkutáni], cup [kúp], calb [kálp], corb [kórp].”¹²⁸

A este respecte vejam qué diu Navarro Tomás: “En posición final absoluta y seguida de consonante sorda b, d, g, se pronuncian como p, t, k: corb [kórp], verd clar [vért klár], sang pobla [sánk póbrà].”¹²⁹

El pare Fullana diu:

• “També usarem la c, en lo sò velar:

f) A la fi de dicció: trac, bec, dic, poc, suc, pròlec, barranc, cinc”.¹³⁰

“La t s'usa en principi, mig i fi de dicció: talent, tònic, rostir, ventre, polit, alt, prudent, mòrt. En fi de dicció s'usará sempre la t, encara que, originàriament, pòrte la paraula una d: vèrt (viridu), pèrt (perdit), àcit (acidu), sort (surdu), càdit (candidu).”¹³¹

¹²³ Alcover, C.V.B., v. 10, pàgs. 727-728.

¹²⁴ Ibid., v. 10, pàg. 725.

¹²⁵ Ibid., v. 1, pàgs. 601-602.

¹²⁶ Sanchis Guarnér, ob. cit., pàg. 96.

¹²⁷ Ibid., pàg. 81.

¹²⁸ Ibid., pàg. 78.

¹²⁹ T. Navarro, ob. cit., pàg. 126.

¹³⁰ Ll. Fullana, Gram. elem., pàg. 39.

¹³¹ Ibid., pàg. 41.

“(la f) ... s’usa lo mateix en principi qu’en mig i fi de dicció. En principi: falaguer, festa, fita, fusta, flama, fret. En mig: confit, afronte, efècte, ahofegar, alfábeaga. Al fi: baf, Rif, grif, golf, amorf, triunf, etc.”¹³²

“La p representa lo sò billabial expresiu (sic) sort, i s’usa en principi, en mig i fi de dicció: pare, paper, pera, pinta, pámpol, dependre, arrap, cap, còlp, llop, etc.”¹³³

“(la g) A la fi de dicció, representa lo sò prepalatal africat, precedida sempre de i: vaig, despaig, veig, mig, afig, ròig, góig, Reig, estuig, Puig, etc.”.¹³⁴

En 1910 Josep Nebot Pérez ya dia: “Ninguna palabra genuinamente valenciana termina en v ó en b; aun las que en su origen o en sus derivaciones tienen estas letras y suenan de una manera equívoca, adaptan como final la p”.¹³⁵

“No hay en valenciano ninguna palabra que termina en d, deben escribirse con t final hasta las que llevan aquella letra en su origen ó en sus derivados.”¹³⁶

També Enric Valor se n’adona d’este fenomen en el valencià, i curiosament no fa ningú comentari al respecte de si es correcte o incorrecte, simplement es limita a constatar-lo: “I cal observar també que (la p) s’ensordeix davant de consonant sorda o en final de mot. Exemples: obstacle, aljub (“ops-ta-cle”, “al-jup”).”¹³⁷

“(La D) Sona com una t (dental oclusiva sorda) a mitjan paraula si va seguida de consonant sorda, i en final absolut. Exemples: adquirir, adscripció, farad, àcid, vagabund, sord.”¹³⁸

“(El so de la G) és prepalatal africat sord quan, en posició final va darrere de i tònica. Exemples: desig, enmig, trepig. Cal, tanmateix, tenir en compte que, si la i es àtona, la g sonarà k: castig, pròdig. També es pronunciarà k en final de mot precedida de qualsevol lletra, consonant o vocal, que no siga i tònica. Exemples: catàleg, demagog, febrífug, fang, llarg.”¹³⁹

¹³² Ll. Fullana, *Gram. elem.*, pàg. 41.

¹³³ Ibid., pàg. 44.

¹³⁴ Ibid., pàg. 41.

¹³⁵ J. Nebot, ob. cit., pàg. 41.

¹³⁶ Ibid., pàg. 53.

¹³⁷ Enric Valor, *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià*, pàg. 21, València, 1979 (2.ª edició)

¹³⁸ Ibid., pàg. 22.

¹³⁹ Ibid., pàg. 22.

“La v no apareix mai en posició final, però la f, sí, per bé que en comptats mots, i cal que es pronuncie amb claredat. Exemples: matalaf, caduf, serf.”¹⁴⁰

Badia Margarit podem vore que diu: “Bilabial oclusiva sorda (fonéticamente: p). I) Pronunciación: a) es la articulación normal de la consonante p y de la b final de palabra o final de sílaba ante consonante sorda”¹⁴¹ i dona exemples com “adob” i “dissabte”, els quals els transcriu: [edòp] i [disáp^te].

“Dental oclusiva sorda (fonéticamente: t). I) Pronunciación: a) es la articulación normal de la consonante t i de la d final de palabra o final de sílaba ante consonante sorda.”¹⁴²

“Velar oclusiva sorda (fonéticamente: k).—I) Pronunciación: a) es la articulación normal de las consonantes c (+ a, o, u) o qu (+ e, i), y de la g final de palabra o final de sílaba ante consonante sorda.”¹⁴³

Documentació de sordes finals

No cal documentar ni fonamentar que els següents sons no existixen en posició final de paraula: [g], [z], [v], puix que encara que els derivats vagen o puguen dur la corresponent consonant sonora, en esta posició, les grafies son les sordes: ig/g, s/ç, f. Per tant sols cal mostrar que l’escriptura de p, t, c, en final, es tan clàssica i correcta com les autres.

B > P

ADfP (de l’arap ad-đib)

“Entenen-se totes cridant com adips”¹⁴⁴

ADÒP¹⁴⁵

“ço que haura promes als mercaders, axi com de exarcia o d’adop”¹⁴⁶

¹⁴⁰ Enric Valor, ob. cit., pàg. 24.

¹⁴¹ Badia Margarit, *Gram. Cat.*, primér volúm, pàg. 72.

¹⁴² Ibid., pàgs. 78-79.

¹⁴³ Ibid., pàg. 101.

¹⁴⁴ Procés, 2047 (Alcover, C.V.B., v. I, pàg. 193).

¹⁴⁵ Es un derivat postverbàl de ‘adobar’ provenint del baix llatí adobāre i esta del germanic *addubbare.

¹⁴⁶ Consolàt, f. 35v, l. 13. També apareix escrita en B; “E si noy havia fet compliment de exarcia o de adob”, f. 35v, l. 11.